

Barriers and Facilitators of Indigenous Knowledge Management among Women Engaged in Handicrafts in Birjand County, South Khorasan Province

Leili Seifi

Associate Professor, Department of Knowledge and Information Science, University of Birjand, Birjand, Iran
 (Corresponding Author) Leili.seifi@birjand.ac.ir

Elham Faghani

Master of Knowledge and Information Science, University of Birjand, Birjand, Iran omidesepehr2000@gmail.com

Mohammad Javad Hashemzadeh

Associate Professor, Department of Knowledge and Information Science, University of Birjand, Birjand, Iran
hashemzadeh@birjand.ac.ir

Abstract

Background/purposes: Indigenous knowledge plays an important role in preserving cultural identity and sustaining traditional livelihoods in rural communities. Women engaged in traditional handicrafts are among the main custodians of this knowledge, contributing to the transmission of cultural heritage across generations. In South Khorasan, Iran, handicrafts such as carpet weaving, textile production, and basketry are closely linked to women's indigenous knowledge and local culture. However, modernization, migration, declining youth interest, and limited institutional support threaten the sustainability of this knowledge. Therefore, this study examined the barriers and facilitators of indigenous knowledge management among women engaged in handicrafts in Birjand County, South Khorasan.

Methodology: This study employed an applied qualitative research design using a case study approach and thematic analysis. A qualitative case study was selected due to the tacit, experiential, and socially embedded nature of indigenous knowledge, which requires in-depth investigation within its real cultural and social context. The participants were women with extensive indigenous knowledge and long-term experience in traditional handicrafts in Birjand County. Purposive criterion-based sampling was used to identify knowledgeable and experienced participants. The inclusion criteria included indigenous residency, at least fifteen years of experience in handicrafts, recognition within the local community, and willingness to participate in the study. Data were collected through semi-structured, in-depth interviews. The interview questions explored participants' experiences regarding the acquisition, transfer, preservation, sharing, and development of indigenous handicraft knowledge. Theoretical saturation guided the sample size, and fifteen interviews were ultimately included in the analysis. To ensure trustworthiness, pilot interviews, member checking, verbatim transcription, and detailed field notes were employed. The data were analyzed using thematic analysis. Inter-coder reliability was assessed using Cohen's Kappa coefficient, which indicated a high level of agreement (0.84).

Findings: The findings revealed that indigenous knowledge management among women engaged in handicrafts in South Khorasan is influenced by a complex combination of individual, social, cultural, economic, institutional, and technological factors. The barriers identified in the study included limited access to informational resources, low literacy and digital literacy, lack of educational infrastructure, insufficient motivation for learning, limited opportunities for formal training, weak documentation practices, and inadequate institutional support. The findings also showed that the transmission of indigenous knowledge largely depends on oral communication, observation, and experiential learning rather than formal documentation systems. In addition, social and cultural transformations were found to weaken intergenerational knowledge transfer. Younger generations demonstrated declining interest in traditional handicrafts due to changing lifestyles, attraction to modern occupations, and reduced economic value of handicraft production. Economic challenges such as limited market access, low profitability, high production costs, and inadequate governmental support further threatened the sustainability of indigenous handicraft knowledge. Weak marketing systems, insufficient infrastructure, and the dominance of machine-made products also contributed to the gradual decline of traditional handicrafts. At the same time, several facilitating factors were identified. Practical and intergenerational learning, family-based knowledge transfer, community participation, social networks, and collaborative learning environments were found to support the continuity of indigenous knowledge. Institutional support through educational workshops, exhibitions, financial assistance, and market development was also perceived as essential for sustaining handicraft knowledge.

Discussion and Conclusion: The study demonstrates that indigenous knowledge management among women engaged in handicrafts is not merely a process of preserving traditional skills, but a multidimensional social and cultural process shaped by broader structural conditions. The findings confirm that indigenous handicraft knowledge remains largely tacit, experience-based, and dependent on interpersonal relationships and local cultural contexts. Consequently, the weakening of traditional social structures and limited institutional support place this knowledge at significant risk of erosion. The study further highlights that sustaining indigenous knowledge requires integrated support systems that combine cultural preservation with educational, economic, technological, and policy-based interventions. Enhancing digital literacy, improving access to educational resources, supporting local markets, strengthening institutional collaboration, and creating systematic documentation programs are essential for preserving indigenous handicraft knowledge. Moreover, encouraging younger generations to participate in traditional arts through educational and cultural initiatives may strengthen intergenerational transmission and cultural continuity.

Overall, this study contributes to the literature on indigenous knowledge management by focusing specifically on women-centered handicraft communities in South Khorasan. It provides practical insights for policymakers, cultural organizations, libraries, and educational institutions seeking to preserve indigenous knowledge and support the socio-economic empowerment of women artisans in rural communities.

Originality: This study advances the literature on indigenous knowledge management by examining women's handicraft communities in South Khorasan, Iran. It identifies the

multidimensional barriers and facilitators shaping indigenous knowledge management and provides culturally grounded insights to support knowledge preservation, intergenerational transfer, and evidence-informed policy development.

Keywords: Indigenous knowledge management; Indigenous Knowledge, Handicrafts; Women artisans; Knowledge transfer; Intangible cultural heritage

پیش کشنده انتشار

دسترسی آزاد

عوامل بازدارنده و تسهیل‌کننده مدیریت دانش بومی در میان زنان فعال صنایع‌دستی شهرستان بیرجند استان خراسان جنوبی

لیلی سیفی ^{ID}دانشیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران. (نویسنده مسئول). Leili.seifi@birjand.ac.irالهام فغانی ^{ID}دانش‌آموخته کارشناسی‌ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران. omidesepehr2000@gmail.comمحمد جواد هاشم‌زاده ^{ID}دانشیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران. hashemzadeh@birjand.ac.ir

چکیده

مقدمه و هدف: دانش بومی نقش مهمی در حفظ هویت فرهنگی و تداوم معیشت‌های سنتی در جوامع روستایی دارد. زنان فعال در صنایع‌دستی از مهم‌ترین حافظان این دانش به شمار می‌روند و در انتقال میراث فرهنگی میان نسل‌ها نقش اساسی ایفا می‌کنند. در خراسان جنوبی، صنایعی مانند قالی‌بافی، پارچه‌بافی و سبده‌بافی پیوند نزدیکی با دانش بومی زنان و فرهنگ محلی دارند. باین‌حال، عواملی مانند مدرنیزاسیون، مهاجرت، کاهش علاقه نسل جوان و محدود بودن حمایت‌های نهادی، پایداری این دانش را تهدید می‌کند. ازاین‌رو، پژوهش حاضر با هدف شناسایی عوامل بازدارنده و تسهیل‌کننده مدیریت دانش بومی در میان زنان فعال صنایع‌دستی شهرستان بیرجند در خراسان جنوبی انجام شد.

روش‌ها: این پژوهش با رویکرد کیفی کاربردی و با استفاده از روش مطالعه موردی و تحلیل مضمون انجام شد. مشارکت‌کنندگان شامل زنانی با دانش بومی غنی و تجربه طولانی‌مدت در حوزه صنایع‌دستی سنتی در شهرستان بیرجند بودند که به روش نمونه‌گیری هدفمند مبتنی بر ملاک انتخاب شدند. معیارهای ورود شامل بومی بودن، داشتن حداقل ۱۵ سال سابقه فعالیت، شناخته‌شده بودن در جامعه محلی و تمایل به مشارکت در پژوهش بود. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته عمیق گردآوری شد و حجم نمونه براساس اشباع نظری تعیین شد. در نهایت، ۱۵ مصاحبه مورد تحلیل قرار گرفت. برای افزایش اعتبار پژوهش از مصاحبه‌های آزمایشی، کنترل توسط اعضا، پیاده‌سازی دقیق مصاحبه‌ها و یادداشت‌های میدانی استفاده شد. داده‌ها با روش تحلیل مضمون تحلیل شدند و پایایی بین کدگذاران با ضریب کاپای کوهن ۰/۸۴ تأیید شد.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که مدیریت دانش بومی در میان زنان فعال صنایع‌دستی تحت‌تأثیر عوامل فردی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، نهادی و فناورانه قرار دارد. مهم‌ترین عوامل بازدارنده شامل محدودیت دسترسی به منابع اطلاعاتی، ضعف سواد عمومی و دیجیتال، کمبود زیرساخت‌های آموزشی، ضعف مستندسازی، محدود بودن حمایت‌های نهادی، کاهش علاقه

نسل جوان به هنرهای سنتی، مشکلات اقتصادی، ضعف بازار فروش و غلبه تولیدات ماشینی بود. همچنین، انتقال دانش بومی بیشتر بر ارتباطات شفاهی، مشاهده و یادگیری تجربی متکی بود و کمتر از نظام‌های رسمی مستندسازی استفاده می‌شد. در مقابل، یادگیری عملی و بین‌نسلی، انتقال دانش در خانواده، مشارکت اجتماعی، شبکه‌های ارتباطی، حمایت نهادی، برگزاری کارگاه‌ها و نمایشگاه‌ها، توسعه بازار فروش و استفاده از فناوری‌های دیجیتال از مهم‌ترین عوامل تسهیل‌کننده مدیریت دانش بومی شناسایی شدند. یافته‌ها همچنین نشان داد که نوآوری در تولید، انطباق محصولات سنتی با نیازهای جدید و تقویت فعالیت‌های گروهی می‌تواند به پایداری صنایع دستی کمک کند.

بحث و نتیجه‌گیری: نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که مدیریت دانش بومی در میان زنان فعال صنایع دستی، فرایندی چندبعدی و وابسته به شرایط فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی است. دانش بومی صنایع دستی همچنان ماهیتی ضمنی، تجربی و وابسته به روابط اجتماعی دارد و تضعیف ساختارهای سنتی و محدود بودن حمایت‌های نهادی، آن را در معرض فرسایش قرار داده است. از این رو، حفظ و پایداری دانش بومی نیازمند حمایت‌های آموزشی، اقتصادی، فناورانه و سیاستی است. ارتقای سواد دیجیتال، بهبود دسترسی به منابع آموزشی، توسعه بازارهای محلی، مستندسازی نظام‌مند دانش بومی و تشویق نسل جوان به یادگیری هنرهای سنتی می‌تواند نقش مهمی در حفظ این میراث فرهنگی و توانمندسازی زنان صنعتگر ایفا کند.

اصالت: این پژوهش با تمرکز بر مدیریت دانش بومی در میان زنان فعال در صنایع دستی خراسان جنوبی، موانع و تسهیل‌کننده‌های چندبعدی این فرایند را شناسایی کرده و شواهدی برای تدوین راهبردهای فرهنگی و سیاستی در راستای حفظ و انتقال دانش بومی ارائه می‌دهد.

کلیدواژه‌ها: مدیریت دانش بومی، دانش بومی، صنایع دستی، زنان صنعتگر، انتقال دانش، میراث فرهنگی ناملموس

مقدمه

دانش بومی به‌عنوان منبعی ارزشمند در ابعاد فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی، نقش مهمی در توسعه پایدار، تاب‌آوری جوامع و تداوم هویت فرهنگی ایفا می‌کند (Rahman et al., 2026; Soleymani & Hasanzadeh, in Press). در بسیاری از جوامع روستایی و بومی، زنان نقش محوری در حفظ، انتقال و بازتولید دانش بومی از طریق فعالیت‌هایی همچون کشاورزی، طب سنتی، سنت‌های شفاهی و صنایع دستی دارند (Kurtkoti & Joshi, 2024). صنایع دستی، به‌ویژه، تجلی دانش ضمنی مرتبط با مواد اولیه محلی، فنون سنتی، نمادهای فرهنگی و مهارت‌های هنری است؛ دانشی که عمده‌تاً به‌صورت غیررسمی و از طریق مشاهده، تقلید و یادگیری بین‌نسلی منتقل می‌شود (Bayat et al., 2018). افزون بر ارزش فرهنگی، صنایع دستی فرصت‌های اقتصادی مهمی برای زنان روستایی فراهم می‌کند و در توسعه کارآفرینی محلی و کاهش فقر نیز نقش دارد (Pilehforoush & Kiani-Salmi, 2016).

زنان هنرمند و صنعتگر اغلب به‌عنوان حافظان اصلی دانش بومی صنایع دستی شناخته می‌شوند. مهارت‌ها و تجربیات آنان بخشی از میراث زنده فرهنگی را تشکیل می‌دهد که موجب تقویت هویت محلی و انسجام اجتماعی می‌شود (Ghose & Ali, 2023).

در آسیا و آفریقا نظام‌های دانش بومی که توسط زنان حفظ، مدیریت و نسل‌به‌نسل منتقل می‌شوند، نقش مهمی در پایداری معیشت، حفظ سرمایه‌های فرهنگی و توانمندسازی جوامع محلی ایفا می‌کنند (Gwandure & Lukhele-Olorunju, 2023; Shange, 2014; Wangpan et al., 2026). ددر ایران نیز زنان روستایی از طریق فعالیت در حوزه صنایع دستی، به‌ویژه قالی‌بافی و توبافی، سهم قابل‌توجهی در توسعه اقتصادی و اجتماعی روستاها داشته‌اند. در این میان، دانش بومی و مهارت‌های سنتی زنان در تولید صنایع دستی نه تنها بخشی از هویت فرهنگی جوامع محلی را حفظ کرده، بلکه زمینه‌ای برای اشتغال، درآمدزایی و تداوم توسعه روستایی فراهم ساخته است (Khorashadizadeh & Esmailnejad, 2014).

باوجود اهمیت دانش بومی، این نظام‌های دانشی در سال‌های اخیر تحت‌تأثیر عواملی همچون مدرنیزاسیون، مهاجرت، تجاری‌سازی و تضعیف محیط‌های سنتی یادگیری با تهدیدهای جدی مواجه شده‌اند (Forutnani et al., 2019). بخش قابل‌توجهی از دانش صنایع دستی ماهیتی ضمنی، تجربی و ثبت‌نشده دارد و همین ویژگی، آن را در برابر فراموشی و نابودی بین‌نسلی آسیب‌پذیر ساخته است (Guo & Ahn, 2023). در بسیاری از جوامع محلی، دانش بومی صنایع دستی از طریق تعاملات اجتماعی، تجربه‌های روزمره و یادگیری غیررسمی منتقل می‌شود و کمتر در قالب نظام‌های رسمی مستندسازی و مدیریت دانش قرار گرفته است. در مقابل، بخش عمده پژوهش‌های مدیریت دانش بر سازمان‌های رسمی تمرکز داشته و کسب‌وکارهای خرد و محلی صنایع دستی کمتر مورد توجه واقع شده‌اند (Bayat et al., 2018). علاوه بر این، دانش بومی صنایع دستی بلوچستان نیز تحت‌تأثیر گسست نسلی، تغییرات بازار و نبود سازوکارهای مناسب برای ثبت و مستندسازی، با خطر فرسایش و از بین رفتن مواجه است (Hashemzadeh et al., 2026).

زنان فعال در صنایع دستی با موانع متعددی در زمینه حفظ و اشتراک‌گذاری دانش بومی مواجه‌اند. پژوهش‌های پیشین چالش‌هایی همچون ضعف حمایت‌های نهادی، محدودیت دسترسی به بازار، کمبود فرصت‌های آموزشی، ضعف زیرساخت‌ها و دسترسی محدود به منابع اطلاعاتی را شناسایی کرده‌اند (Gwandure & Lukhele-Olorunju, 2023; Paydar, 2016; Rahman et al., 2026). همچنین، دسترسی محدود زنان روستایی به دانش رسمی و فناوری‌های نوین، فرایند توسعه و انتقال دانش بومی را با مشکل مواجه می‌کند (Bonuedie & Fombad, 2024). افزون بر این، موانعی همچون فقر، نابرابری جنسیتی، حذف نهادی و ضعف نظام‌های انتشار دانش از عوامل تضعیف پایداری دانش بومی به شمار می‌رود (Kurtkoti & Joshi, 2024; Maltitz & Bahta, 2024; Rahman et al., 2026; Shange, 2014).

در مقابل، برخی عوامل می‌توانند زمینه‌ساز تقویت مدیریت، انتقال و حفظ دانش بومی در میان زنان صنعتگر باشند. حمایت‌های اجتماعی و مشارکت‌های محلی از جمله عواملی هستند که به تداوم و انتقال دانش

بومی کمک می‌کنند (Bonuedie & Fombad, 2024; Jiyane, 2021; Kurtkoti & Joshi, 2024; Ominikari, 2018; Okringbo, 2022; Savari & Hemmatian-Larki, 2018). همچنین، گسترش ابزارهای دیجیتال و شبکه‌های اجتماعی امکان‌های تازه‌ای برای مستندسازی، اشتراک‌گذاری و انتشار دانش صنایع‌دستی فراتر از مرزهای محلی فراهم کرده است (Hashemzadeh et al., 2026). افزون بر این، کتابخانه‌ها و نهادهای اطلاعاتی نیز می‌توانند از طریق مستندسازی دانش، ارائه آموزش، اشاعه اطلاعات و تعامل فعال با جامعه، نقش مؤثری در حفاظت و تداوم دانش بومی ایفا کنند (Forutnani et al., 2019; Seifi, 2025; Seifi, Ghasmeipoor, et al., 2025).

اگرچه پژوهش‌های پیشین به‌صورت جداگانه به صنایع‌دستی، توانمندسازی زنان روستایی و مدیریت دانش بومی پرداخته‌اند، همچنان شکاف‌های پژوهشی مهمی در این حوزه وجود دارد. بیشتر پژوهش‌های مرتبط با صنایع‌دستی عمدتاً بر توسعه اقتصادی، کارآفرینی و مشارکت روستایی تمرکز داشته‌اند و توجه محدودی به فرایندهای مدیریت دانش بومی نهفته در فعالیت‌های صنایع‌دستی داشته‌اند (Khorashadizadeh, 2016; Esmailnejad, 2014; Pilehforoush & Kiani-Salmi, 2016). افزون بر این، برخی پژوهش‌هایی که مدیریت دانش بومی را در جوامع صنایع‌دستی بررسی کرده‌اند، بیشتر بر کسب و کارهای جامعه‌محور یا نظام‌های کلی دانش بومی متمرکز بوده‌اند و کمتر به جوامع زن‌محور صنایع‌دستی پرداخته‌اند (Bayat et al., 2018; Dehvari et al., 2023; Soleymani & Hasanazadeh, in Press). بااین‌حال، مناطق غنی از نظر فرهنگی اما کمتر برخوردار، مانند خراسان جنوبی، توجه پژوهشی محدودی در میان زنان صنعتگر این منطقه، به‌ویژه در زمینه صنایع‌دستی سنتی و فرایندهای انتقال دانش محلی دریافت کرده‌اند.

خراسان جنوبی با برخورداری از پیشینه غنی در صنایع‌دستی همچون قالی‌بافی، سوزن‌دوزی و بافت‌های سنتی، یکی از مناطق مهم در حفظ میراث فرهنگی و دانش بومی زنان به شمار می‌رود. بااین‌حال، بسیاری از این دانش‌ها در معرض تهدید ناشی از کاهش انتقال بین‌نسلی، ضعف حمایت‌های نهادی و تغییرات اجتماعی و اقتصادی قرار دارند. ازاین‌رو، پژوهش حاضر با هدف شناسایی موانع و تسهیل‌کننده‌های مدیریت دانش بومی در میان زنان فعال در صنایع‌دستی خراسان جنوبی انجام شده است. این پژوهش تلاش دارد با تمرکز بر تجربیات زنان صنعتگر، درک عمیق‌تری از چگونگی حفظ، انتقال و تداوم دانش بومی در جوامع صنایع‌دستی محلی در قالب پرسش‌های زیر ارائه دهد.

عوامل بازدارنده مدیریت دانش بومی در میان زنان فعال صنایع‌دستی در خراسان جنوبی چیست؟

عوامل تسهیل‌کننده مدیریت دانش بومی در میان زنان فعال صنایع‌دستی در خراسان جنوبی چیست؟

پیشینه

پژوهش‌های مرتبط با دانش بومی زنان نشان می‌دهد که فعالیت‌های سنتی و صنایع‌دستی، بستری مهم برای تولید، انتقال و تداوم دانش محلی در جوامع روستایی و بومی به شمار می‌روند. در سال‌های اخیر، توجه پژوهشگران به نقش زنان در حفظ و انتقال مهارت‌ها، تجربیات و دانش ضمنی مرتبط با فعالیت‌های سنتی افزایش یافته است.

پژوهش‌های متعددی بر نقش مهم زنان در حفظ و اشاعه نظام‌های دانش بومی تأکید کرده‌اند (Bonuedie & Fombad, 2024; Gwandure & Lukhele-Olorunju, 2023; Hashemzadeh et al., 2026; Jiyane, 2021; Kurtkoti & Joshi, 2024; Nagesh & Chalumuri, 2025; Rahman et al., 2026; Shange, 2014). گواندوره و لوكله-اولورونجو (Gwandure & Lukhele-Olorunju, 2023) نشان دادند که زنان روستایی در آفریقا از طریق فعالیت‌های مبتنی بر دانش بومی در زمینه صنایع‌دستی، کشاورزی و کارآفرینی محلی، سهم قابل توجهی در توسعه جوامع خود دارند. همچنین، شانگه (Shange, 2014) بیان می‌کند که دانش بومی و مهارت‌های سنتی می‌توانند مشارکت زنان در توسعه اجتماعی و اقتصادی را تقویت کرده و تاب‌آوری جوامع را افزایش دهند. در جوامع بومی و قبیله‌ای، زنان اغلب به‌عنوان حافظان سنت‌های شفاهی، دانش زیست‌محیطی و میراث فرهنگی شناخته می‌شوند، زیرا ارتباط نزدیکی با منابع محلی و فعالیت‌های اجتماعی دارند (Nagesh & Chalumuri, 2025; Wangpan et al., 2026).

در حوزه صنایع‌دستی، دانش بومی عمدتاً ماهیتی ضمنی و مبتنی بر تجربه دارد. انتقال این دانش اغلب از طریق مشاهده، تقلید، شاگردی و یادگیری خانوادگی صورت می‌گیرد و کمتر مبتنی بر نظام‌های رسمی مستندسازی است (Bayat et al., 2018; Ghose & Ali, 2023; Guo & Ahn, 2023; Paydar, 2016; Pilehforoush & Kiani-Salmi, 2016). گوئو و آهن (Guo & Ahn, 2023) تأکید کردند که اشتراک‌گذاری دانش ضمنی برای پایداری صنایع‌دستی به‌عنوان میراث فرهنگی ناملموس ضروری است، اما ماهیت ضمنی این دانش، فرایند حفظ و انتقال نظام‌مند آن را با چالش مواجه می‌کند. این پژوهش‌ها نشان می‌دهند که دانش بومی صنایع‌دستی به‌شدت در تعاملات اجتماعی و فرهنگی ریشه دارد و نیازمند رویکردهایی متناسب با زمینه‌های فرهنگی و محلی است.

پژوهش‌ها همچنین بر اهمیت صنایع‌دستی در توسعه روستایی و مشارکت اقتصادی زنان تأکید کرده‌اند. خراشادیزاده و اسمعیل‌نژاد (Khorashadizadeh & Esmailnejad, 2014) نشان دادند که زنان روستای خراشاد در خراسان جنوبی از طریق قالی‌بافی، توبافی و دیگر فعالیت‌های صنایع‌دستی، نقش مهمی در توسعه اقتصادی و اجتماعی منطقه ایفا می‌کنند. سواری و همتیان‌لرکی (Savari & Hemmatian-Larki,)

2018) نیز بر اهمیت دانش بومی زنان روستایی فعال در قالی‌بافی تأکید کرده‌اند. همچنین، پبله‌فروش و کیانی‌سلمی (Pilehforoush & Kiani-Salmi, 2016) معتقدند که صنایع‌دستی فرصت‌های کارآفرینی مهمی برای زنان ایجاد کرده و به بهبود درآمد خانوار و توسعه اقتصاد روستایی کمک می‌کند.

باوجود این اهمیت، نظام‌های دانش بومی در صنایع‌دستی با تهدیدها و چالش‌های متعددی روبه‌رو هستند. مدرنیزاسیون، مهاجرت، تغییر بازارهای مصرف، کاهش علاقه نسل جوان و ضعف حمایت‌های نهادی از جمله عواملی هستند که موجب فرسایش دانش سنتی صنایع‌دستی شده‌اند (Hashemzadeh et al., 2026). پایدار (Paydar, 2016) در پژوهشی درباره صنایع‌دستی بلوچ، موانعی همچون ضعف نظام بازاریابی، کمبود زیرساخت‌ها، محدودیت حمایت‌های نهادی و نبود فرصت‌های آموزشی کافی را از عوامل اصلی تضعیف صنایع‌دستی معرفی کرده است.

ادبیات پژوهش همچنین به موانع ساختاری گسترده‌تری اشاره می‌کند که بر مدیریت دانش بومی زنان تأثیرگذارند. رحمان و همکاران (Rahman et al., 2026) بیان می‌کنند که نابرابری جنسیتی، حذف نهادی و حاشیه‌نشینی اجتماعی و اقتصادی، مشارکت زنان در برنامه‌های توسعه پایدار را محدود می‌کند. بونوئدی و فومباد (Bonuedie & Fombad, 2024) نیز نشان دادند که زنان روستایی به دلیل دسترسی محدود به دانش رسمی و فناوری‌های نوین، در توسعه و انتقال مؤثر دانش بومی با مشکل مواجه‌اند. علاوه بر این، اومینیکاری و اوکرینگبو (Ominikari & Okringbo, 2022) عواملی مانند دسترسی به اطلاعات، سطح سواد، زیرساخت‌ها و مشارکت اجتماعی را از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر اشتراک‌گذاری دانش بومی در جوامع روستایی معرفی کرده‌اند.

در کنار این موانع، برخی عوامل تسهیل‌کننده نیز در ادبیات پژوهش شناسایی شده‌اند. شبکه‌های اجتماعی، یادگیری خانوادگی، تعاونی‌های زنان، مشارکت اجتماعی و تعاملات فرهنگی محلی از مهم‌ترین سازوکارهای حفظ و انتقال دانش بومی محسوب می‌شوند (Ominikari & Okringbo, 2022). همچنین، فناوری‌های دیجیتال و شبکه‌های اجتماعی به تدریج به ابزارهایی برای مستندسازی، اشاعه و احیای دانش بومی صنایع‌دستی تبدیل شده‌اند (Hashemzadeh et al., 2026). سیفی و همکاران (Seifi et al., 2025) نیز بر نقش کتابخانه‌های عمومی در پاسخگویی به نیازهای اطلاعاتی زنان سوزن‌دوز بلوچ از طریق آموزش، ارائه اطلاعات و ارتقای سواد دیجیتال تأکید کرده‌اند.

باوجود ارزشمند بودن پژوهش‌های پیشین، همچنان شکاف‌های پژوهشی مهمی در این حوزه وجود دارد. نخست آنکه بیشتر پژوهش‌های صنایع‌دستی بر ابعاد اقتصادی، کارآفرینی یا حفاظت فرهنگی تمرکز داشته‌اند و کمتر به فرایندهای مدیریت دانش در جوامع زن‌محور صنایع‌دستی پرداخته‌اند. دوم اینکه

پژوهش‌های مدیریت دانش بومی عمدتاً بر سازمان‌های رسمی یا نظام‌های کلان فرهنگی متمرکز بوده‌اند و شبکه‌های غیررسمی صنایع‌دستی که دانش در آن‌ها عمدتاً ضمنی و مبتنی بر تعاملات اجتماعی است، کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند (Bayat et al., 2018). سوم اینکه باوجود غنای فرهنگی خراسان جنوبی در حوزه صنایع‌دستی، پژوهش تجربی اندکی درباره موانع و تسهیل‌کننده‌های مدیریت دانش بومی در میان زنان صنعتگر این منطقه انجام شده است. پژوهش‌های موجود کمتر بررسی کرده‌اند که زنان فعال در صنایع‌دستی چگونه در شرایط متغیر اجتماعی و فناورانه، دانش بومی را حفظ، منتقل، مستندسازی و اشاعه می‌دهند. بنابراین، پژوهش حاضر درصدد است این خلأ پژوهشی را با شناسایی موانع و تسهیل‌کننده‌های مدیریت دانش بومی در میان زنان فعال در صنایع‌دستی خراسان جنوبی برطرف کند. این پژوهش با تمرکز بر زنان صنعتگر به‌عنوان حاملان اصلی دانش بومی، به بررسی عوامل بازدارنده و تسهیل‌کننده مدیریت دانش در جوامع محلی صنایع‌دستی می‌پردازد.

روش‌ها

پژوهش حاضر با رویکرد کیفی و با استفاده از روش مطالعه موردی انجام شد تا موانع و تسهیل‌کننده‌های مدیریت دانش بومی در میان زنان فعال در صنایع‌دستی شهرستان بیرجند در استان خراسان جنوبی شناسایی شود. شهرستان بیرجند به‌عنوان مورد مطالعه به‌صورت هدفمند انتخاب شد، زیرا علاوه بر برخورداری از تنوع قابل‌توجه رشته‌های صنایع‌دستی، یکی از مراکز اصلی فعالیت زنان صنعتگر در استان خراسان جنوبی است و امکان دسترسی به مشارکت‌کنندگانی با تجربه و دانش بومی غنی را فراهم می‌کند. با توجه به ماهیت مطالعه موردی، هدف پژوهش حاضر تعمیم آماری یافته‌ها به سایر شهرستان‌های استان نبود، بلکه دستیابی به درکی عمیق از موانع و تسهیل‌کننده‌های مدیریت دانش بومی در این بستر موردی بود. انتخاب مطالعه موردی کیفی به‌دلیل ماهیت ضمنی، تجربی و اجتماعی دانش بومی صورت گرفت؛ زیرا این نوع دانش نیازمند بررسی عمیق در بستر واقعی فرهنگی و اجتماعی خود است (Cleland et al., 2021). روش‌های کیفی به‌ویژه برای درک چگونگی تفسیر و مدیریت تجربیات، فعالیت‌ها و نظام‌های دانشی افراد مناسب هستند (Galal & McDonnell, 1997).

مشارکت‌کنندگان پژوهش شامل زنانی بودند که دارای دانش بومی غنی و تجربه طولانی‌مدت در حوزه صنایع‌دستی سنتی در شهرستان بیرجند بودند. این مناطق شامل دهستان‌های القورات، باقران، شاخن، شاخنات، فشارود، کاهشنگ و همچنین شهر بیرجند بود. برای انتخاب مشارکت‌کنندگان از روش نمونه‌گیری هدفمند مبتنی بر ملاک استفاده شد تا افرادی انتخاب شوند که توانایی ارائه اطلاعات عمیق و مرتبط با اهداف پژوهش را داشته باشند. معیارهای انتخاب شامل: (۱) بومی بودن مشارکت‌کنندگان، (۲) برخورداری از تجربه و

تخصص قابل توجه در صنایع دستی سنتی، ۳) داشتن حداقل ۱۵ سال سابقه فعالیت عملی، ۴) شناخته شده بودن در جامعه محلی به عنوان فردی ماهر و آگاه، و ۵) تمایل به مشارکت در پژوهش بود.

شناسایی اولیه مشارکت کنندگان از طریق مراجعه به اداره کل میراث فرهنگی شهرستان بیرجند و اداره کل صنعت، معدن و تجارت استان انجام شد و فهرستی از زنان فعال در حوزه صنایع دستی تهیه شد. علاوه بر این، افراد دیگری نیز از طریق معرفی کارشناسان محلی و مطلعان کلیدی شناسایی شدند. همچنین، با حضور در میدان پژوهش و پرس و جو از ساکنان محلی، شهرت و تخصص مشارکت کنندگان منتخب مورد تأیید قرار گرفت. در نهایت ۱۷ مشارکت کننده در این پژوهش شرکت کردند.

داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته و عمیق به صورت فردی گردآوری شد. راهنمای مصاحبه شامل پرسش‌های باز بود که با هدف بررسی تجربیات مشارکت کنندگان در زمینه کسب، حفظ، اشتراک گذاری و انتقال دانش بومی صنایع دستی طراحی شده بود. تعیین حجم نمونه براساس اصل اشباع نظری انجام شد؛ به این معنا که گردآوری داده‌ها تا زمانی ادامه یافت که مفهوم یا مقوله جدیدی از مصاحبه‌ها استخراج نشد. اشباع نظری پس از مصاحبه سیزدهم مشاهده شد، اما برای اطمینان بیشتر، دو مصاحبه دیگر نیز انجام شد تا تکرار مضامین تأیید شود. در نهایت، داده‌های حاصل از ۱۵ مصاحبه مبنای تحلیل قرار گرفت. برای افزایش اعتبار و قابلیت اعتماد پژوهش، راهبردهای مختلفی به کار گرفته شد. پیش از آغاز گردآوری اصلی داده‌ها، چهار مصاحبه آزمایشی برای اصلاح پرسش‌ها و شناسایی موارد مبهم انجام شد. تمامی مصاحبه‌ها با رضایت شفاهی مشارکت کنندگان ضبط و به صورت کلمه به کلمه پیاده سازی شد. همچنین، از روش «کنترل توسط اعضا» برای اطمینان از صحت تفسیر داده‌ها استفاده شد و موارد مبهم از طریق تماس مجدد با مشارکت کنندگان روشن گردید. افزون بر این، یادداشت‌های میدانی و نقل قول‌های مستقیم مشارکت کنندگان برای تقویت اصالت و شفافیت یافته‌ها در تحلیل مورد استفاده قرار گرفت.

داده‌های گردآوری شده با استفاده از روش تحلیل مضمون و به کمک نرم افزار تحلیل داده‌های کیفی مکس کیودا^۱ تحلیل شدند. در ابتدا، واحدهای معنایی شناسایی و کدگذاری اولیه صورت گرفت؛ سپس از طریق مقایسه و بازبینی مداوم، مضامین و مفاهیم استخراج شد. فرایند کدگذاری توسط کدگذار دیگری نیز بررسی شد و پایایی بین کدگذاران با استفاده از ضریب کاپای کوهن محاسبه شد که مقدار ۰/۸۴ به دست آمد و نشان دهنده سطح بالای توافق و قابلیت اعتماد در فرایند کدگذاری بود. همچنین، در تمامی مراحل پژوهش، اصول اخلاقی شامل رضایت آگاهانه، محرمانگی اطلاعات، ناشناس ماندن مشارکت کنندگان و نگهداری امن داده‌ها رعایت شد.

یافته‌ها

یافته‌های پژوهش حاضر حاصل تحلیل مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با زنان فعال در حوزه صنایع دستی در خراسان جنوبی است که با استفاده از روش تحلیل مضمون استخراج و طبقه‌بندی شدند. داده‌های به‌دست آمده نشان داد که مدیریت دانش بومی در میان این زنان تحت تأثیر مجموعه‌ای از عوامل بازدارنده و تسهیل‌کننده در ابعاد فردی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، نهادی و فناورانه قرار دارد.

در فرایند تحلیل، ابتدا کدهای اولیه از مصاحبه‌ها استخراج و سپس براساس شباهت‌های مفهومی در قالب مفاهیم و مقوله‌ها سازمان‌دهی شد. یافته‌ها در دو بخش کلی شامل «عوامل بازدارنده مدیریت دانش بومی» و «عوامل تسهیل‌کننده مدیریت دانش بومی» ارائه شده‌اند تا تصویری جامع از چالش‌ها و ظرفیت‌های موجود در زمینه حفظ، انتقال، توسعه و پایداری دانش بومی صنایع دستی در میان زنان منطقه مورد مطالعه فراهم شود.

جدول ۱. عوامل بازدارنده مدیریت دانش بومی در میان زنان فعال صنایع دستی

مقوله	مفهوم
عوامل بازدارنده یادگیری و کسب دانش بومی	محدودیت دسترسی به منابع اطلاعاتی (نبود کتابخانه در روستا، نبود منابع چاپی مرتبط، عدم استفاده از کتاب و کتابخانه)
	ضعف سواد و مهارت‌های آموزشی (بی‌سوادی، سواد خواندن و نوشتن پایین، ناتوانی در استفاده از کتاب)
	نبود انگیزه و احساس نیاز به یادگیری (مهم ندانستن مدرک، کافی دانستن آموخته‌ها، احساس بی‌نیازی به آموزش)
	محدودیت‌های فردی و شناختی (ضعف حافظه، کاهش تمرکز، فراموشی دانسته‌ها)
	محدودیت‌های زمانی و جسمانی (نداشتن وقت کافی، مشغله زیاد، نداشتن توان جسمانی)
	محدودیت‌های اجتماعی و جنسیتی (محدودیت آزادی دختران، مردانه دانستن برخی هنرها)
	ضعف زیرساخت‌های آموزشی

(نبود دوره‌های آموزشی، نبود گواهینامه آموزشی)	
بسندگی کردن به دانش موجود	
(قانع بودن به دانسته‌های فعلی، بی‌نیاز دانستن خود از یادگیری بیشتر)	
فقدان بستر مناسب یادگیری	
(نبود افراد صاحب‌دانش در روستا، محدود بودن تنوع هنرها)	
محدود بودن شبکه‌های ارتباطی	
(محدود بودن ارتباطات به خویشاوندان و همسایگان)	
گرایش به فردگرایی در فعالیت هنری	
(ترجیح کار فردی، مناسب‌تر دانستن کار انفرادی)	
حبس دانش و عدم تمایل به انتقال مهارت	
(آموزش ندادن به دیگران، انحصاری نگه داشتن مهارت‌ها)	
نبود اعتماد برای انتقال دانش	
(نداشتن اعتماد برای در اختیار گذاشتن جزوه و تجربه)	
تغییر نگرش نسل جوان نسبت به هنرهای بومی	
(گرایش جوانان به فضای مجازی، بی‌علاقگی به هنرهای سنتی)	
کمبود گیرندگان دانش	
(نبود متقاضی یادگیری، مراجعه نکردن افراد)	
محدودیت‌های خانوادگی و اجتماعی	
(مخالفت خانواده، ترس از قضاوت دیگران)	
نبود فضای مناسب آموزشی	
(نبود کارگاه آموزشی در روستا)	
محدودیت‌های اقتصادی در آموزش	
(نداشتن توان مالی برای آموزش به دیگران)	
نبود روحیه کارآفرینی و نوآوری	
(انجام کار به روش‌های سنتی، نداشتن ایده جدید)	
ضعف در به‌روزرسانی دانش و مهارت‌ها	
(تلاش نکردن برای یادگیری روش‌های جدید، نداشتن سواد برای فروش اینترنتی)	
کمبود سرمایه و امکانات تولید	
عوامل بازدارنده اشتراک‌گذاری و انتقال دانش بومی	
عوامل بازدارنده توسعه و به‌روزرسانی دانش بومی	

(نداشتن سرمایه برای تهیه مواد اولیه)	
ضعف برنامه‌ریزی فردی و حرفه‌ای	
(نداشتن برنامه برای آینده هنری)	
نبود روحیه همکاری و کار جمعی	
(شکست تعاونی به دلیل نبود همکاری)	
مقاومت در برابر تغییر	
(اصرار بر روش‌های قدیمی)	
محدودیت در ارتقای توانمندی‌های فردی	
(نداشتن مهارت تبدیل محصولات سنتی به محصولات کاربردی جدید)	
نبود آگاهی نسبت به اهمیت مستندسازی	
(فکر نکردن به مستندسازی، ناآگاهی از اهمیت ثبت دانش)	عوامل بازدارنده مستندسازی و حفظ دانش بومی
ضعف مهارت‌های مستندسازی	
(ضبط نکردن ویدئو، ننوشتن تجربیات)	
کمبود امکانات و ابزارهای ثبت دانش	
(نداشتن ابزار ثبت و ذخیره اطلاعات)	
ضعف نقش رسانه‌ها در ثبت و ترویج دانش بومی	
(عملکرد ضعیف رسانه در مستندسازی)	
نبود حمایت نهادی برای مستندسازی	عوامل بازدارنده توسعه و پایداری صنایع دستی بومی
(وظیفه دانستن مستندسازی برای سازمان میراث)	
نبود انگیزه فردی و محیطی برای ثبت دانش	
(بی‌میلی به مستندسازی)	
ضعف حمایت‌های دولتی و نهادی	
(حمایت نکردن مسئولان، بی‌توجهی سازمان‌ها)	
افول جایگاه صنایع دستی در برابر تولیدات ماشینی	
(رواج فرش ماشینی، تضعیف هنرهای دستی)	
کاهش تقاضا و تغییر سبک زندگی	
(کاهش کاربرد صنایع دستی، مهاجرت جوانان)	
مشکلات تأمین مواد اولیه	
(سختی تهیه مواد اولیه طبیعی)	

محدودیت‌های اقتصادی و نبود صرفه اقتصادی (پایین بودن درآمد، گرانی مواد اولیه)	عوامل بازدارنده کاربرد فناوری در مدیریت دانش بومی
ضعف بازار فروش و بازاریابی (نبود بازار فروش مناسب، فروش نرفتن محصولات)	
نبود تبلیغات و نظام نظارتی مناسب (کمبود تبلیغات، نبود نظارت بر کیفیت)	
کمبود حمایت از هنرمندان جوان (حمایت نشدن کارآموزان و هنرمندان جوان)	
ضعف زیرساخت‌های فناوری (نبود اینترنت و آنتن‌دهی مناسب)	
محدودیت سواد دیجیتال و رسانه‌ای (نداشتن سواد رسانه‌ای)	
موانع انگیزشی در استفاده از فناوری (بی‌علاقگی به استفاده از فناوری)	
ضعف محتوای آموزشی دیجیتال ل (نبود محتوای آموزشی مرتبط در فضای مجازی)	
محدودیت اقتصادی در دسترسی به فناوری (نداشتن هزینه اینترنت)	
ترجیح یادگیری حضوری بر فناوری‌محور (ترجیح آموزش عملی و چهره‌به‌چهره)	

یافته‌های جدول (۱) نشان می‌دهد که مدیریت دانش بومی در میان زنان فعال صنایع دستی خراسان جنوبی با موانع متعددی در ابعاد فردی، اجتماعی، اقتصادی، نهادی و فناورانه مواجه است. محدودیت دسترسی به منابع اطلاعاتی، ضعف سوادآموزشی و دیجیتال، کمبود زیرساخت‌های آموزشی و فناوری، و ضعف حمایت‌های نهادی و اقتصادی از مهم‌ترین عوامل بازدارنده در فرایند یادگیری، انتقال، حفظ و توسعه دانش بومی به شمار می‌روند.

همچنین، تغییر نگرش نسل جوان نسبت به هنرهای سنتی، کاهش تمایل به انتقال مهارت‌ها، و ضعف مستندسازی دانش بومی، زمینه تضعیف انتقال بین‌نسلی و فراموشی تدریجی این میراث فرهنگی را

فراهم کرده است. به‌طور کلی، یافته‌ها بر ضرورت حمایت آموزشی، اقتصادی، فرهنگی و فناورانه برای حفظ و پایداری دانش بومی صنایع دستی تأکید دارند.

جدول ۲. عوامل تسهیلگر مدیریت دانش بومی در میان زنان فعال

مفهوم	مقوله
نقش نهادهای فرهنگی و آموزشی (مکمل بودن کتابخانه در کنار سازمان میراث، مستندسازی مکتوب دانسته‌ها، نمایش محصولات برای معرفی هنرها)	عوامل تسهیل‌کننده نهادی و سیاستی در مدیریت دانش بومی
سیاست‌گذاری حمایتی دولت (تشویق جوانان توسط دولت، ایجاد اردوهای دانش‌آموزی، توجه به آموزش صنایع دستی در مدارس)	
توسعه زیرساخت‌های آموزشی (ایجاد کارگاه‌های بزرگ آموزشی، فراهم کردن وسایل آموزش هنرهای دستی)	
حمایت حقوقی و مالکیت معنوی (حفظ مالکیت معنوی هنرهای محلی، جلوگیری از سوءاستفاده از طرح‌های هنرمندان)	
حمایت اقتصادی و توسعه بازار (ایجاد فروشگاه دائمی، حمایت از بازاریابی، حمایت از قیمت مواد اولیه)	
حمایت از پایداری هنرهای سنتی (برنامه‌ریزی برای جلوگیری از منسوخ شدن هنرها، توسعه کشت مواد اولیه بومی)	
حمایت اجتماعی و رفاهی (حمایت از بافندگان فاقد بیمه، کمک به فروش محصولات با قیمت مناسب)	
یادگیری عملی و تجربی (تأکید بر انجام عملی آموزش، یادگیری از طریق تجربه)	عوامل تسهیل‌کننده یادگیری و انتقال دانش بومی
توسعه مهارت‌های متنوع	

(یادگیری مهارت‌های مختلف، اکتفا نکردن به آموزش اولیه)	
آموزش بین‌نسلی (آموزش از کودکی، انتقال دانش به جوانان، آموزش در خانواده)	
یادگیری مشارکتی (همدیگر را آموزش دادن، آموزش گروهی)	
تداوم آموزش برای حفظ هنر (ماندگاری هنر با آموزش مستمر به نسل جدید)	
استفاده از فناوری برای یادگیری (استفاده از گوشی برای یادگیری، دسترسی‌پذیر شدن فیلم‌های آموزشی)	
ایجاد علاقه و انگیزه در جوانان (تشویق جوانان به یادگیری، تابستان به‌عنوان فرصت یادگیری)	عوامل تسهیل‌کننده انگیزشی و فرهنگی
آگاهی‌بخشی نسبت به ارزش صنایع‌دستی (آگاهی از ارزش هنر، معرفی صنایع‌دستی به‌عنوان شغل)	
ترویج فرهنگ حفظ هنرهای سنتی (ترک نکردن هنرهای سنتی، ادامه دادن فعالیت هنری)	
نقش علاقه فردی در انتقال دانش (علاقه صاحب دانش به آموزش، علاقه جوانان به یادگیری)	
عدم اجبار در یادگیری (تأکید بر یادگیری داوطلبانه)	
نوآوری در تولید محصولات (تولید محصولات با کاربرد جدید، انطباق با نیازهای روز)	عوامل تسهیل‌کننده توسعه و پایداری صنایع‌دستی بومی
بهینه‌سازی کیفیت و تولید (تولید محصول باکیفیت، تمرکز بر هنرهای دارای ارزش افزوده)	
توسعه بازاریابی و فروش (بازاریابی هم‌زمان با تولید، ایجاد بازار فروش مناسب)	
تقویت همکاری و فعالیت گروهی (تشکیل گروه‌های فعال هنری، ایجاد شرکت تعاونی)	
تغییر کاربری محصولات سنتی (استفاده تزئینی از محصولات صنایع‌دستی در منزل و محل کار)	

حمایت از تولید بومی (حمایت از تولیدات داخلی در برابر کالاهای وارداتی)	
نمایش و معرفی عمومی هنرها (برگزاری نمایشگاه‌ها، نمایش محصولات برای جذب مخاطب)	عوامل تسهیل‌کننده ترویج و اشاعه دانش بومی
ترویج مزایای صنایع‌دستی (توضیح فواید و ارزش محصولات سنتی)	
مشاهده‌پذیری هنرهای سنتی (نقش مشاهده در ایجاد علاقه مردم به هنرهای بومی)	
آشناسازی جامعه با صنایع‌دستی (معرفی هنرهای سنتی به نسل جدید و جامعه)	
برنامه‌ریزی برای حمایت مالی (جذب حمایت خیرین، ایجاد پشتوانه مالی)	عوامل تسهیل‌کننده مدیریت و برنامه‌ریزی دانش بومی
توسعه کانال‌های توزیع دانش (انتشار فیلم‌های آموزشی در اینترنت)	
مدیریت اوقات فراغت برای آموزش (برنامه‌ریزی برای آموزش نوجوانان در اوقات فراغت)	
نظارت و هدایت توسعه صنایع‌دستی (نظارت بر کیفیت محصولات، اصلاح روند تسهیلات تولید)	
بهره‌گیری از متخصصان محلی (استفاده از افراد مطلع و متخصص در آموزش صنایع‌دستی)	

یافته‌های جدول (۲) نشان می‌دهد که مدیریت دانش بومی در میان زنان فعال صنایع‌دستی خراسان جنوبی تحت‌تأثیر مجموعه‌ای از عوامل تسهیل‌کننده در ابعاد نهادی، آموزشی، فرهنگی، اقتصادی و فناورانه قرار دارد. نقش نهادهای فرهنگی و آموزشی، سیاست‌گذاری‌های حمایتی دولت، توسعه زیرساخت‌های آموزشی و حمایت از بازار فروش، از مهم‌ترین عوامل مؤثر در حفظ، انتقال و پایداری دانش بومی شناخته شدند. همچنین، آموزش عملی و بین‌نسلی، یادگیری مشارکتی، ایجاد انگیزه در جوانان، و افزایش آگاهی نسبت به ارزش صنایع‌دستی، نقش مهمی در تداوم انتقال دانش بومی ایفا می‌کنند. یافته‌ها همچنین نشان می‌دهد که نوآوری در تولید، توسعه بازاریابی، تقویت همکاری‌های گروهی، و بهره‌گیری از فناوری و رسانه‌ها می‌تواند به ترویج، مستندسازی و پایداری هنرهای سنتی کمک کند. به‌طور کلی، نتایج بیانگر آن است که

حمایت همه‌جانبه فرهنگی، آموزشی، اقتصادی و مدیریتی می‌تواند زمینه حفظ و توسعه دانش بومی صنایع دستی را فراهم سازد.

بحث و نتیجه‌گیری

عوامل بازدارنده مدیریت دانش بومی در میان زنان فعال صنایع دستی در خراسان جنوبی

نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که مدیریت دانش بومی در میان زنان فعال صنایع دستی خراسان جنوبی، فراتر از فرایند ساده انتقال مهارت، به‌شدت تحت تأثیر شرایط اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و نهادی قرار دارد. اگرچه زنان به‌عنوان حاملان اصلی دانش بومی شناخته می‌شوند، اما تداوم و پایداری این دانش در بستر کنونی با چالش‌های ساختاری متعددی روبه‌رو شده است. در واقع، یافته‌ها نشان می‌دهد که دانش بومی صنایع دستی بیش از آنکه در قالب نظام‌های رسمی آموزشی و مستندسازی حفظ شود، همچنان متکی بر حافظه، تجربه و تعاملات محدود خانوادگی و محلی است. این وضعیت سبب شده است که با کاهش تعاملات سنتی و تغییر سبک زندگی، فرایند انتقال دانش نیز تضعیف شود. این مسئله با دیدگاه گوئو و آهن (Guo & Ahn, 2023) و بیات و همکاران (Bayat et al., 2018) همسو است که دانش صنایع دستی را دانشی ضمنی و وابسته به تعاملات اجتماعی می‌دانند؛ دانشی که در صورت نبود بسترهای حمایتی و انتقال بین‌نسلی، در معرض زوال قرار می‌گیرد.

یکی از نکات قابل توجه در یافته‌ها، نقش محدود سواد اطلاعاتی و آموزشی در فرایند مدیریت دانش بومی بود. بسیاری از زنان مورد مطالعه، دانش خود را از طریق تجربه عملی و مشاهده فراگرفته بودند و کمتر به منابع رسمی اطلاعاتی یا آموزشی دسترسی داشتند. این مسئله نشان می‌دهد که مدیریت دانش بومی در این جوامع هنوز در سطح «دانش تجربی غیررسمی» باقی مانده و کمتر وارد چرخه رسمی تولید، ثبت و اشاعه دانش شده است. چنین شرایطی موجب می‌شود که ظرفیت توسعه و به‌روزرسانی دانش بومی کاهش یابد و وابستگی آن به افراد خاص افزایش پیدا کند. این یافته با نتایج بونوئدی و فومبیاد (Bonuedie & Fombad, 2024) و اومینیکاری و اوکرینگبو (Ominikari & Okringbo, 2022) مطابقت دارد که محدودیت دسترسی به اطلاعات، ضعف سواد و کمبود زیرساخت‌ها را از موانع اصلی توسعه دانش بومی در جوامع محلی معرفی کرده‌اند.

یافته‌های پژوهش حاضر همچنین بیانگر آن است که تغییر نگرش نسل جوان نسبت به هنرهای سنتی، یکی از مهم‌ترین تهدیدها برای پایداری دانش بومی به شمار می‌رود. گرایش جوانان به مشاغل جدید، فناوری‌های نوین و سبک زندگی مدرن، موجب کاهش تمایل آنان به یادگیری هنرهای سنتی شده است. این موضوع نشان می‌دهد که دانش بومی صنایع دستی در رقابت با الگوهای جدید اقتصادی و فرهنگی، جایگاه

پیشین خود را از دست داده است. در واقع، زمانی که صنایع دستی دیگر به عنوان منبع پایدار معیشتی یا ارزش اجتماعی شناخته نشود، انگیزه انتقال و یادگیری آن نیز کاهش می‌یابد. این نتیجه با دیدگاه هاشم‌زاده و همکاران (Hashemzadeh et al., 2026) همخوانی دارد که مدرنیزاسیون، مهاجرت و کاهش علاقه نسل جدید را از عوامل اصلی فرسایش دانش سنتی می‌دانند.

از سوی دیگر، یافته‌های این پژوهش نشان داد که ضعف حمایت‌های نهادی و اقتصادی، نقش مهمی در تضعیف مدیریت دانش بومی دارد. زنان مورد مطالعه، نبود بازار فروش مناسب، گرانی مواد اولیه، کمبود حمایت‌های دولتی و ضعف برنامه‌ریزی فرهنگی را از موانع اصلی تداوم فعالیت‌های صنایع دستی می‌دانستند. این مسئله بیانگر آن است که حفظ دانش بومی بدون توجه به ابعاد اقتصادی آن امکان‌پذیر نیست. زمانی که تولید صنایع دستی از نظر اقتصادی صرفه نداشته باشد، انگیزه انتقال دانش نیز کاهش می‌یابد و دانش بومی به تدریج به حوزه‌ای نمادین و غیرکاربردی تبدیل می‌شود. این یافته با نتایج پایدار (Paydar, 2016) و پیله‌فروش و کیانی‌سلمی (Pilehforoush & Kiani-Salmi, 2016) همسو است که بر ارتباط مستقیم میان پایداری اقتصادی صنایع دستی و تداوم دانش بومی تأکید کرده‌اند.

همچنین، یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که ضعف مستندسازی، یکی از آسیب‌پذیرترین بخش‌های مدیریت دانش بومی در میان زنان صنایع دستی است. اتکای بیش‌ازحد به حافظه و انتقال شفاهی سبب شده است که بخش زیادی از دانش و تجربیات زنان ثبت و ذخیره نشود. این مسئله خطر نابودی تدریجی دانش بومی را افزایش می‌دهد، به‌ویژه زمانی که صاحبان اصلی دانش به دلیل کهولت سن، بیماری یا کاهش توان جسمی قادر به ادامه فعالیت نباشند. در این زمینه، ضعف نقش رسانه‌ها و نهادهای فرهنگی نیز قابل توجه است، زیرا ظرفیت فناوری و رسانه برای مستندسازی و بازنمایی دانش بومی کمتر مورد استفاده قرار گرفته است.

عوامل تسهیل‌کننده مدیریت دانش بومی در میان زنان فعال صنایع دستی در خراسان جنوبی

نتایج مربوط به عوامل تسهیل‌کننده نشان می‌دهد که پایداری و تداوم مدیریت دانش بومی در میان زنان فعال صنایع دستی خراسان جنوبی، بیش از هر چیز وابسته به وجود شبکه‌ای از حمایت‌های فرهنگی، آموزشی، اقتصادی و نهادی است. برخلاف نگاه سنتی که دانش بومی را صرفاً دانشی فردی و مبتنی بر تجربه شخصی می‌داند، یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که استمرار این دانش نیازمند تعامل فعال میان افراد، نهادها و ساختارهای اجتماعی است. در واقع، هرچه پیوند میان زنان صنعتگر و نهادهای حمایتی، آموزشی و فرهنگی قوی‌تر باشد، امکان حفظ، انتقال و بازتولید دانش بومی نیز افزایش می‌یابد. این موضوع با دیدگاه

اومینیکاری و اوکرینگبو (Ominikari & Okringbo, 2022) همسو است که مشارکت اجتماعی و شبکه‌های ارتباطی را از مهم‌ترین سازوکارهای حفظ دانش بومی معرفی کرده‌اند.

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که آموزش عملی، یادگیری تجربی و انتقال بین‌نسلی همچنان مهم‌ترین بستر انتقال دانش بومی در صنایع دستی محسوب می‌شود. این مسئله بیانگر آن است که دانش بومی صنایع دستی، دانشی وابسته به تجربه زیسته و تعامل مستقیم است و نمی‌توان آن را صرفاً از طریق آموزش‌های نظری منتقل کرد. تأکید زنان بر مشاهده، تمرین عملی و آموزش در محیط خانواده نشان می‌دهد که فرایند یادگیری در این حوزه همچنان ماهیتی اجتماعی و تعاملی دارد. این نتیجه با یافته‌های گوئو و آهن (Guo & Ahn, 2023) و غوث و علی (Ghose & Ali, 2023) مطابقت دارد که انتقال دانش ضمنی در صنایع دستی را وابسته به تعاملات چهره‌به‌چهره، شاگردی و یادگیری مبتنی بر تجربه می‌دانند.

از سوی دیگر، یافته‌های این پژوهش نشان داد که انگیزه، علاقه شخصی و ارزش‌گذاری فرهنگی نسبت به صنایع دستی، نقش مهمی در تداوم دانش بومی دارد. زمانی که صنایع دستی نه تنها به عنوان فعالیت اقتصادی بلکه به عنوان بخشی از هویت فرهنگی و اجتماعی درک شود، تمایل به یادگیری و انتقال آن نیز تقویت می‌شود. تأکید مشارکت‌کنندگان بر ایجاد علاقه در نسل جوان، آموزش از کودکی و معرفی صنایع دستی به عنوان شغلی ارزشمند، نشان می‌دهد که حفظ دانش بومی نیازمند بازتعریف جایگاه اجتماعی هنرهای سنتی در جامعه امروز است. این یافته با نتایج شنگه (Shange, 2014) و گواندوره و لوکله-اولورونجو (Gwandure & Lukhele-Olorunju, 2023) همسو است که نقش دانش بومی را در تقویت هویت فرهنگی، مشارکت اجتماعی و توانمندسازی زنان برجسته کرده‌اند.

در بخش دیگری از یافته‌ها، نقش حمایت‌های نهادی و سیاست‌گذاری‌های دولتی به عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل تسهیل‌کننده مدیریت دانش بومی آشکار شد. مشارکت‌کنندگان بر ضرورت ایجاد زیرساخت‌های آموزشی، توسعه بازار فروش، حمایت مالی، برگزاری نمایشگاه‌ها و توجه به مالکیت معنوی هنرهای بومی تأکید داشتند. این مسئله نشان می‌دهد که دانش بومی زمانی می‌تواند تداوم یابد که از سطح فعالیت‌های فردی فراتر رفته و وارد چرخه رسمی حمایت، آموزش و توسعه شود. این یافته با نتایج پایدار (Paydar, 2016) و سیفی و همکاران (Seifi et al., 2025) همخوانی دارد که بر نقش نهادهای فرهنگی، کتابخانه‌ها و سیاست‌گذاری‌های حمایتی در تقویت و پایداری دانش بومی تأکید کرده‌اند.

همچنین، یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که نوآوری و انطباق صنایع دستی با نیازهای جدید جامعه، می‌تواند نقش مهمی در پایداری دانش بومی ایفا کند. زنان مشارکت‌کننده معتقد بودند که تغییر کاربری محصولات سنتی، بهینه‌سازی کیفیت تولید و استفاده از روش‌های نوین بازاریابی، می‌تواند موجب

افزایش تقاضا و تداوم هنرهای سنتی شود. این مسئله بیانگر آن است که بقای دانش بومی در شرایط کنونی، مستلزم ایجاد تعادل میان حفظ اصالت فرهنگی و سازگاری با تحولات اقتصادی و اجتماعی است. در واقع، دانش بومی زمانی پایدار خواهد ماند که بتواند خود را با نیازهای جدید بازار و سبک زندگی معاصر تطبیق دهد، بدون آنکه هویت فرهنگی خود را از دست بدهد.

یافته‌های این پژوهش همچنین بر ظرفیت فناوری و رسانه‌ها در تسهیل مدیریت دانش بومی تأکید داشتند. اگرچه در بخش موانع، ضعف سواد دیجیتال و محدودیت زیرساخت‌های فناوری مطرح شد، اما در بخش تسهیل‌کننده‌ها، استفاده از تلفن همراه، فیلم‌های آموزشی و فضای مجازی به عنوان فرصت‌هایی برای آموزش، مستندسازی و اشاعه دانش بومی مورد توجه قرار گرفت. این مسئله نشان می‌دهد که فناوری، در صورت فراهم بودن زیرساخت و آموزش مناسب، می‌تواند نقش مهمی در بازتولید و گسترش دانش بومی ایفا کند. این یافته با دیدگاه هاشم‌زاده و همکاران (Hashemzadeh et al., 2026) همسو است که فناوری‌های دیجیتال را ابزاری برای احیا و مستندسازی دانش بومی صنایع دستی می‌دانند.

نتایج یافته‌های این پژوهش آشکار ساخت که پایداری دانش بومی زمانی امکان‌پذیر خواهد بود که علاوه بر حفظ شیوه‌های سنتی یادگیری و انتقال دانش، بسترهای حمایتی لازم برای توسعه، مستندسازی و کاربردپذیری آن نیز فراهم شود. در این میان، نقش نهادهای فرهنگی و آموزشی، حمایت‌های اقتصادی، تقویت بازار فروش، و بهره‌گیری هدفمند از فناوری‌های نوین در تقویت و بازتولید دانش بومی اهمیت ویژه‌ای دارد. همچنین، مشارکت نسل جوان و ایجاد انگیزه برای یادگیری و ادامه هنرهای سنتی، از الزامات اساسی حفظ این میراث فرهنگی به شمار می‌رود.

به‌طور کلی، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که حفاظت از دانش بومی صنایع دستی نباید صرفاً به عنوان حفظ هنری سنتی تلقی شود، بلکه باید به عنوان بخشی از توسعه فرهنگی و اجتماعی جوامع محلی مورد توجه قرار گیرد. از این رو، تدوین سیاست‌های حمایتی، توسعه برنامه‌های آموزشی و مستندسازی، و ایجاد پیوند میان دانش سنتی و ظرفیت‌های جدید اقتصادی و فناورانه می‌تواند زمینه پایداری و انتقال مؤثر دانش بومی را در میان زنان فعال صنایع دستی خراسان جنوبی فراهم سازد.

با توجه به یافته‌های این پژوهش، ضروری است نهادهای فرهنگی، آموزشی و اجرایی، برنامه‌ریزی منسجم‌تری برای حفظ و پایداری دانش بومی صنایع دستی در خراسان جنوبی انجام دهند. یکی از مهم‌ترین اقدامات، توسعه زیرساخت‌های آموزشی در مناطق روستایی و فراهم کردن فرصت‌های یادگیری عملی و مهارت‌محور برای زنان و نسل جوان است. برگزاری دوره‌های آموزشی کاربردی، ایجاد کارگاه‌های محلی

صنایع‌دستی، و استفاده از زنان باتجربه به‌عنوان مربیان بومی می‌تواند به انتقال مؤثر دانش بومی و تقویت یادگیری بین‌نسلی کمک کند.

با توجه به ضعف مستندسازی دانش بومی، پیشنهاد می‌شود سازمان میراث فرهنگی، کتابخانه‌های عمومی و مراکز فرهنگی، برنامه‌هایی برای ثبت و مستندسازی مهارت‌ها، تجربیات و شیوه‌های سنتی صنایع‌دستی اجرا کنند. تولید محتوای چندرسانه‌ای، ثبت ویدئویی فرایندهای تولید، تهیه بانک اطلاعاتی از هنرهای بومی و ایجاد آرشیو دیجیتال صنایع‌دستی می‌تواند نقش مهمی در حفظ این میراث فرهنگی داشته باشد.

همچنین، ارتقای سواد اطلاعاتی و دیجیتال زنان فعال در صنایع‌دستی ضروری به نظر می‌رسد. برگزاری دوره‌های آموزش فناوری، بازاریابی اینترنتی و استفاده از شبکه‌های اجتماعی می‌تواند زمینه معرفی محصولات، توسعه بازار فروش و ارتباط با مخاطبان گسترده‌تر را فراهم کند. در این زمینه، ایجاد بسترهای بومی فروش صنایع‌دستی و حمایت از حضور زنان صنعتگر در بازارهای آنلاین پیشنهاد می‌شود.

یافته‌های این پژوهش نشان داد که مشکلات اقتصادی و ضعف بازار فروش از مهم‌ترین موانع تداوم فعالیت‌های صنایع‌دستی است؛ بنابراین، حمایت‌های مالی و سیاستی دولت و نهادهای مرتبط ضروری است. ارائه تسهیلات کم‌بهره، حمایت از تأمین مواد اولیه، ایجاد بازارچه‌های دائمی صنایع‌دستی، برگزاری نمایشگاه‌های محلی و ملی، و توسعه نظام بازاریابی تخصصی برای محصولات بومی می‌تواند به پایداری اقتصادی زنان صنعتگر کمک کند. همچنین، تقویت تعاونی‌های صنایع‌دستی و حمایت از فعالیت‌های گروهی می‌تواند زمینه افزایش همکاری، تبادل تجربه و توسعه بازار را فراهم سازد.

از سوی دیگر، برای افزایش علاقه نسل جوان به هنرهای سنتی، لازم است برنامه‌های فرهنگی و آموزشی متناسبی طراحی شود. آموزش صنایع‌دستی در مدارس، برگزاری اردوها و جشنواره‌های فرهنگی، معرفی الگوهای موفق زنان صنعتگر، و استفاده از رسانه‌ها برای ترویج ارزش‌های فرهنگی صنایع‌دستی می‌تواند در تقویت انگیزه جوانان برای یادگیری و ادامه این هنرها مؤثر باشد. در نهایت، پیشنهاد می‌شود سیاست‌گذاران فرهنگی و نهادهای مسئول، دانش بومی صنایع‌دستی را به‌عنوان بخشی از سرمایه فرهنگی و اجتماعی منطقه در نظر گرفته و با تدوین برنامه‌های حمایتی بلندمدت، زمینه پیوند میان دانش سنتی و ظرفیت‌های نوین اقتصادی و فناوری را فراهم کنند تا ضمن حفظ اصالت فرهنگی، امکان پایداری و توسعه این دانش در نسل‌های آینده نیز فراهم شود. این پژوهش با رویکرد مطالعه موردی کیفی و در میان زنان فعال صنایع‌دستی شهرستان بیرجند انجام شد؛ از این‌رو، یافته‌های آن با هدف تعمیم آماری به سایر مناطق ارائه نشده است. همچنین، محدود بودن مشارکت‌کنندگان به زنان دارای تجربه در صنایع‌دستی و اتکا به داده‌های حاصل از

مصاحبه، از دیگر محدودیت‌های این پژوهش به شمار می‌رود. پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آینده با مشارکت گروه‌های متنوع‌تر و در سایر شهرستان‌های استان خراسان جنوبی انجام شوند.

References

- Bayat, S., Zargham Boroujeni, H., Khastar, H., & Taghavifard, M. (2018). Indigenous Knowledge Management Process of Handicrafts Community Businesses: Case of Hand-woven of Mohammadieh Neighborhood. In *Naein. Journal of Entrepreneurship Development* (Vol. 11, Issue 2, pp. 261–280). <https://doi.org/10.22059/jed.2018.261160.652648>. [In Persian]
- Bonuedie, B. M., & Fombad, M. C. (2024). Knowledge-sharing strategies for poverty eradication among rural women. *Libri*, 74(1), 55–70. <https://doi.org/10.1515/libri-2023-0021/html>
- Cleland, J., MacLeod, A., & Ellaway, R. H. (2021). The curious case of case study research. *Medical Education*, 55(10), 1131–1141. <https://doi.org/10.1111/medu.14544>
- Dehvari, B., Riyahinia, N., & Mahmoudi, H. (2023). Presentation and Evaluation of Indigenous Knowledge Management Model in Makran Area. In *Sciences and Techniques of Information Management* (Vol. 9, Issue 1, pp. 381–414). <https://doi.org/10.22091/stim>. [In Persian]
- Forutnani, S., Nowkarizi, M., Kiani, M. R., & Mokhtari Aski, H. R. (2019). Providing a proposed protocol to preserve indigenous knowledge in rural libraries. In *Library and Information Science Research* (Vol. 8, Issue 2, pp. 243–264). <https://doi.org/10.22067/riis.v0i0.65302>. [In Persian]
- Galal, G. H., & McDonnell, J. T. (1997). Knowledge-based systems in context: A methodological approach to the qualitative issues. *AI & SOCIETY*, 11(1), 104–121. <https://doi.org/10.1007/BF02812442>
- Ghose, A., & Ali, S. M. (2023). Protection and preservation of traditional cultural expression & traditional knowledge in handicraft industry: Advocating the need for a global cultural policy framework. *Braz. J. Int'l L*, 20, 473.
- Guo, J., & Ahn, B. (2023). Tacit knowledge sharing for enhancing the sustainability of intangible cultural heritage (ICH) crafts: A perspective from artisans and academics under craft–design collaboration. *Sustainability*, 15(20), 14955. <https://doi.org/10.3390/su152014955>
- Gwandure, C., & Lukhele-Olorunju, P. (2023). Women's use of indigenous knowledge in Africa. *Social Sciences & Humanities Open*, 8(1), 100741. <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2023.100741>
- Hashemzadeh, M. J., Naroe, N., & Seifi, L. (2026). From Oral Tradition to Digital Systems: An Optimal Model for the Dissemination and Transmission of Indigenous Knowledge in the Handicrafts of Balochistan. *Librarianship and Information Organization Studies*, 33(1), 3–22. <https://doi.org/10.30484/nastinfo.2026.3946.2367> [In Persian]
- Jiyane, G. (2021). Recounting the empowerment of women in rural areas of KwaZulu-Natal from information and knowledge in the Fourth Industrial Revolution Era. *Libri*, 71(1), 41–50. <https://doi.org/10.1515/libri-2019-0197/html>
- Khorashadizadeh, M., & Esmailnejad, M. (2014). The role of women in sustainable rural development: A case study of Khorashad village, Birjand County. *Khorasan Cultural and Social Studies*, 3(31), 7–28. [In Persian]

- Kurtkoti, M., & Joshi, P. (2024). Gender and Tribal Knowledge Systems: Women's Role in Preserving Indigenous Knowledge. *Young Researcher*, 13(1), 20–33.
- Maltitz, L., & Bahta, Y. T. (2024). The impact of indigenous practices to promote women's empowerment in agriculture in South Africa. *Frontiers in Public Health*, 12, 1393582. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2024.1393582>
- Nagesh, M., & Chalumuri, A. (2025). The Knowledge Systems of Tribal Women and Their Sustainable Indigenous Practices. In *Tribal Knowledge Systems* (pp. 47–59). Routledge.
- Ominikari, A. G., & Okringbo, J. I. (2022). Factors influencing indigenous knowledge sharing among rural farmers in South-South Nigeria. *FUDMA Journal of Agriculture and Agricultural Technology*, 8(2), 210–215. <https://doi.org/10.33003/jaat.2023.0802.28>
- Paydar, A. (2016). Identification and prioritization of the factors contributing to the decline of Balooch handicrafts: A case study of the rural areas of Qasr-e Qand County. *Journal of Rural Research and Planning*, 5(3), 215–229. [In Persian]
- Pilehforoush, R.-K., & Kiani-Salmi, S. (2016). The role of handicrafts in entrepreneurship among female graduates of the handicrafts program at the University of Kashan. In *Jelveh-ye Honar* (Vol. 16, pp. 55–68). <https://doi.org/10.22051/jjh.2017.181>. [In Persian]
- Rahman, J., Arni, F. T. J., Karim, R., Ridwan, M., Pria, N. J., & Islam, N. (2026). The Triple Nexus of Driving Sustainable Development: Unveiling the Roles of Ethnicity, Gender, and Sustainability in Marginalized Communities. *Sustainable Development*. <https://doi.org/10.1002/sd.70721>
- Savari, M., & Hemmatian-Larki, Z. (2018). Representation of indigenous knowledge among rural women of Haftkel County in the field of carpet weaving. *Quarterly Journal of Entrepreneurial Research Approaches in Agriculture*, 1(4), 77–90. [In Persian]
- Seifi, L. (2025). The role of public libraries in preserving indigenous knowledge: A metasynthesis. *Research on Information Science and Public Libraries*, 31(1), 35–52. [In Persian]
- Seifi, L., Ghasmeipoor, M., & Ayati, M. (2025). Identifying the Role of Libraries in Indigenous Knowledge Management: A Meta-Synthesize Study. In *Librarianship and Information Organization Studies* (Vol. 36, Issue 2, pp. 7–30). <https://doi.org/10.30484/nastinfo.2024.3624.2283>. [In Persian]
- Seifi, L., Nasirpour, M., & Keykha, B. (2025). The Role of Public Libraries in the Informational Empowerment of Balochi Needlework Women: Insights from Expert Perspectives. In *Research on Information Science and Public Libraries*. <https://doi.org/10.61882/publlij.2025.2064878.1005>. [In Persian]
- Shange, J. (2014). Integration of indigenous knowledge and skills for the development of rural women in KwaZulu-Natal. *Indilinga African Journal of Indigenous Knowledge Systems*, 13(1), 106–125. <https://doi.org/10.10520/EJC156189>
- Soleymani, B., & Hasanzadeh, M. (in Press). Designing the Indigenous Knowledge Management Model of Qashqai Tribe. In *Library and Information Sciences*. <https://doi.org/10.30481/lis.2025.561340.2316>. [In Persian]
- Wangpan, T., Tangjang, S., & Chetry, L. B. (2026). Women's integral role in Traditional Knowledge Systems (TKS): Insights from the Wancho community of Arunachal Pradesh. *India. Nova Geodesia*, 6(1), 502–502. <https://doi.org/10.55779/ng61502>